

6. februar 2009

Jagten på undermålerne

Skrevet af: Cathrine la Cour

I 150 året for Charles Darwins skelsættende evolutionsteori aktualiseres et kontroversielt kapitel i dansk historie; racehygiejnen. Et statsligt forsøg på baseret på Darwins tanker om at lovgive sig til et genetisk forædlet samfund - til stor inspiration for nazisterne. Men selv om statsstyret racehygiejne for længst er forbi, sorterer vi stadig mellem egnet og uegnet liv. Nu på eget ansvar

Danmark huser i kraft af en relativt fri lovgivning omkring kunstig befrugtning en af Europas mest benyttede sædbanker, European Sperm Bank. Her kan kunderne vælge donor ud fra oplysninger om højde-, øjen- og hårfarve, men også personlighedstest og sygdomshistorie gennem fire generationer.

Men selv om det hvert år lykkes sædbanken at bringe 500 børn til verden, så er den kollektive bevidsthed mentalt på vagt, når det kommer til udvalgt sæd og ingeniørkunsten i petriskålen.

For det er ikke længe siden, Danmark optrådte som herrefolk og statsregulerende raceforbedrer ved at forhindre såkaldt uegnede i at få børn. En fortid med store menneskelige omkostninger.

Den hvide mands byrde

Danmarks racehygiejniske historie tager sin begyndelse i 1870'erne.

Darwins evolutionsteori er kendt, men endnu har videnskaben ikke taget munken Gregor Mendels opdagelser omkring, hvordan egenskaber nedarves, i brug. Al kategorisering af mennesker sker derfor primært ved opmålinger af ydre træk.

Danske videnskabsmænd foretager i disse år et utal af ekspeditioner til Grønland, inspireret af Charles Darwins teori om, hvordan mennesket har udviklet sig ved den bedst tilpassedes overlevelse, evolutionen. Missionen er at bevise, at danskerne som koloniherrer har ret til at underlægge sig naturen og grønlænderne. Et primitivt folk som i følge datidens opfattelse, med historiker ved Aalborg Universitet, Poul Duedahls ord, kalder på en myndig hånd;

"Det er den hvide mands byrde at tage sig af de her stakler. De lader sig lede af andre, og det er den hvide mands pligt at føre dem i den rigtige retning."

Inden vi dykker længere ned i den historie, skal vi lige have på plads, hvordan Darwins evolutionsteori overhovedet giver anledning til racehygiejniske tanker og handlinger.

Darwin forestiller sig næppe, at han vil blive brugt og misbrugt til deciderede forbrydelser mod menneskeheden. Faktisk er Darwin ikke interesseret i at fremhæve mennesket som noget særligt. Men så snart han i 1859 udgiver sin banebrydende bog Om Arternes Oprindelse, begynder en diskussion, der ikke er til at stoppe.

"Mennesket er stort set fraværende i Om Arternes Oprindelse. Men i samtiden har man luret, hvad der ligger lige for. Og det bliver et stærkt diskussionsemne, nemlig; hvad betyder alt det her for os, hvad betyder det for mig," siger Peter Kjærgaard, idehistoriker ved Århus Universitet og den førende danske Darwin-forsker.

Med Om Arternes Oprindelse tegner Darwin et nyt, skræmmende verdensbillede.

"Med evolutionsteorien kan vi udmærket forklare livets mangfoldighed uden at bruge Gud overhovedet. Det betyder, at da er mennesket alene i universet uden nogen, som passer på os, og som vi kan skyde skylden på, når noget går galt," siger Thomas Hylland Eriksen, socialantropolog ved Oslo Universitet og forfatter til en biografi om Darwin.

Racistisk ammunition

Men selv de største Darwin-tilhængere har svært ved at goutere det nye verdensbillede.

"De accepterer, at til og med chimpansen, så kan de følge evolutionslæren og måske også til og med menneskets krop. Men menneskets ånd er så kompleks, at den må være kommet fra et andet sted. Underforstået fra Gud," siger Thomas Hylland Eriksen.

Det kan Darwin selvfølgelig ikke lade stå ukommenteret. Så 12 år efter Om Arternes Oprindelse skriver han bogen Menneskets Afstamning.

I den sandsynliggør Darwin, at mennesket har udviklet sig som et dyr på linie med andre dyr. Han forklarer, hvordan et smukt ydre har en vigtig funktion i menneskets parringsvalg og overlevelse - såvel som for andre dyr. Og så får tvivlerne svar på, hvordan det, der gør, at vi føler os særlige, vores intelligens og ånd, er et logisk resultat af en evolutionær udvikling.

"Darwin svarer godt for sig, at selv de mest primitive folk i naturtilstanden har haft behov for en hjerne kraftig nok til senere at skrive symfonier og bygge katedraler for at kunne overleve," fortæller Thomas Hylland Eriksen, som dermed lægger op til det, der bliver den sprængfarlige og siden kontroversielle del af Darwins teori.

For at kunne forklare menneskets naturlige udvikling, altså også vores hjernes, opstiller Darwin nemlig et hierarki, hvor det primitive menneske, naturmennesket, er mindre udviklet end det civiliserede menneske. Med den manøvre gør Darwin sin teori til ammunition for tidens racistiske menneskesyn, hvor den hvide mand er civilisationens ypperste eksempel. Darwins sammenkædning af evolution og civilisation er en øjenåbner for en gruppe af samfundsspidser, der bekymret iagttager, hvordan det ædle britiske imperium i sidste halvdel af 1800-tallet vakler under presset fra fattigdom og social uro.

Noget må gøres, og det bliver Darwins egen fætter, statistikeren, Francis Galton, der tager affære. Han ser masser af steder, hvor videnskaben kan gøre en forskel. Et af dem er den britiske hær, der har store problemer med at manifestere imperiets magt ude omkring i verden.

"Den består hovedsageligt af meget undersøgt mennesker. Med de samme teknikker, som man forædler planter og dyr, mener Galton, at man kan forædle hæren, så den kommer til at bestå af høje, stærke og adrætte mennesker i stedet," siger Peter Kjærgaard.

Med forædlingstanken formulerer Galton læren om det gode livs oprindelse - også kaldet eugenikken. I eugenikken er det mennesket, ikke naturen, der skal styre evolutionen. Det betyder i praksis, at de egnede skal forpligte sig til at forplante sig, og de uegnede forhindres i at belaste samfundet med deres dårlige afkom.

Danskernes ret til at herske

Darwins tanker om det civiliserede og primitive menneske og Galtons eugenik spredte sig mod slutningen af det 19. århundrede til hele verden, særligt til Danmark og resten af Norden.

I Norge og Sverige går man målrettet på jagt efter de uegnede blandt mindretallene, taterne og sameerne. Tusindvis af hovedskaller bliver opmålt, og grave rippet for indhold.

Imens sejler danske naturvidenskabsmænd, udstyret med en særlig kraniemåler, en krumpasser, på togt til vores koloni langt mod nord, Grønland.

En central skikkelse i disse ekspeditioner er lægen Søren Hansen, den første danske antropolog, uddannet i Paris endnu før antropologien bliver et fag på Københavns Universitet. I sine mange rapporter til Indenrigsministeriet skriver Søren Hansen, at den kortlemmede, bredskallede eskimoiske race er: "... en primitiv race, som står på et lavere udviklingstrin. Det vil sige nærmer sig mere den barnlige type end nogen anden menneskerace."

Ifølge historiker Poul Duedahl, Aalborg Universitet, er Søren Hansen sammen med sine kolleger med til at blåstemple Danmarks kolonimagt over Grønland.

"Hvis man inddeler menneskeheden i over- og underlegne racer, og hele historien kan forklares som en kamp mellem disse over- og underlegne racer, så er det jo naturgivet, et biologisk faktum, at nogen skal herske over andre, og har en ret til at gøre det."

H.C. Andersen som neanderthaler

Mens videnskaben er sikker på, at grønlænderne er en underlegen race, så kniber det med at bevise, at danskerne tilhører en overlegen race. Målinger af alt fra soldateraspiranternes og 300.000 danske skolebørns hår- og øjenfarve kaster ikke de forventede tal af sig.

"Det, man på det tidspunkt tror på, er et særligt idealbillede om den nordiske race som blond og blåøjjet og rank. Det viser sig, at det ikke helt er sådan, verden hænger sammen, da man lægger tallene sammen. Nok er danskerne et overvejende blåøjjet element, men håret er mere mørkt end idealbilledet," fortæller Poul Duedahl.

Bedre bliver det ikke, da geografen Hans Peter Steensby analyserer kraniemålinger fra isolerede egne som Anholt og Vestjylland. De rundskallede kranier minder ham om et raceelement, der bliver regnet som for længst uddødt, en taber i overlevelseskampen, neanderthaleren.

Det kan Steensby ikke acceptere.

"Steensby kommer frem til, at neander-thalerens skæbne er misforstået. I virkeligheden stod neanderthaleren ikke lavt i evolutionen, men øverst og havde succes i overlevelseskampen, men havde bare valgt at bo isoleret i en del af Skandinavien."

Danskeren er altså afkom af neanderthaleren, en såkaldt neanderthaloid, der som Steensby skriver i en af sine bøger: "... sejrrikt, det vil sige uden at knuges eller degenerere, under stadig stigen til højere kultur, har kæmpet mod et koldt, tempereret klima og en karrig natur og har bragt det særlig vidt, ikke alene i fysisk kraft, men også i viljens styrke."

Steensbys vidtløftige raceteori vinder gehør i det danske samfund, også uden for videnskabens verden.

Således synes Nobelpristager og Darwin-tilhænger Johannes V. Jensen at kunne se en eksemplarisk neanderthaloid i sin kollega H.C. Andersen på grund af hans fremskudte øjenbryn og barnlige fantasi.

Forbillede for nazisterne

I starten af 1900 tallet bliver kranieopmålingerne overhalet af Mendels biologiske revolution, arvelighedslæren, og videnskaben flytter fokus fra det ydre til kroppens indre, til generne.

I Danmark går den eugeniske, racehygiejniske jagt nu ind på gode og dårlige arveanlæg til stor inspiration for nazisterne, der skriver et af de mest skamfulde kapitler i menneskehedens og videnskabens historie.

Nazisterne bruger Darwins teorier om den bedst tilpassedes overlevelse til at retfærdiggøre masseudryddelser, avlslejre og hundrede tusindvis af tvangssterilisationer - det der siden er blevet kaldt for vulgærdarwinismen.

"Nazisterne tager Darwins naturlige selektion til en absurd og uhæderlig grad. Der er folk med dårlige gener derude, som skal dø, og folk med gode gener som skal overtales til at reproducere sig," fortæller den engelske genetiker, Steve Jones, en kendt og populær formidler af videnskabsstof på BBC.

Til langt op i 1930'erne samarbejder tyske videnskabsmænd med danske - ja faktisk er vi danskere foran i vores eugeniske foranstaltninger.

En af dem, der har dokumenteret hvordan, er professor i folkesundhedsvidenskab ved Københavns Universitet, Lene Koch. I 1996 offentliggør hun resultaterne af et langvarigt forskningsprojekt i bogen Racehygiejne i Danmark. Den fortæller, hvordan den danske stat, anført af socialdemokraten K.K. Steinckes visioner for et velfærdssamfund, igennem mere end 40 år er en førende racehygiejnisk nation.

Det er naturligvis ikke dødslejre, K.K. Steincke har i tankerne, da han i 1920 barsler med visionen om det ideale samfund i det politiske manifest Fremtidens Forsørgelsesvæsen. Tværtimod ser han for sig en velfærdsstat, der tager hånd om de svageste - et opgør med tidens frie, men skånselsløse kapitalisme.

"Det er kapitalismen, der producerer de her undermålere. Mennesker, der ikke kan finde en plads og opretholde et anstændigt liv, fordi arbejdskraften bliver så hårdt udbyttet," siger Lene Koch.

Men Steincke kan se, at hans velfærdsstat har en indbygget svaghed.

"De offentlige finanser går til at holde en lang række mennesker i live, som egentlig burde være gået til grunde efter Darwins tanker. Og det er der ikke råd til. Man oplever det som et pres fra det virkelige liv, at undermålerne ikke skal have lov at oversvømme et ellers sundt samfund."

Som et led i en omfattende socialreform vedtager en samlet dansk Rigsdag første gang i 1929, siden i 1934, en række raceforbedringslove, som bygger på en noget for noget-tankegang: Til gengæld for at staten tager hånd om og holder liv i undermålerne, skal disse ikke have lov at forplante sig og føre deres dårlige gener videre.

Det frie valgs tunge byrde

En af tidens sygejournaler fortæller hvordan: 23-årig kvinde. Intelligenskvotient 75. Hysterisk konstitutionstype. Seksuelt upålidelig. Sterilisation juli 1933. Udskrevet 10. September 1933. Klarer sig foreløbig godt ude.

Journalen omtaler blot en ud af 11.000 sterilisationer, som den danske stat gennemfører, om nødvendigt med tvang, i årene efter den første sterilisationslov. De omfatter primært lettere åndssvage kvinder. Men også fattige, kriminelle, prostituerede eller bare dem, der har for mange seksualpartnere, er i blandt.

Først i 1967 afskaffer den danske stat sterilisationslovene - på linie med Norge og Sverige, vores demokratiske naboer, som har fulgt vores eksempel og i årene fra 1930'erne og til op i 1970'erne foretaget titusindvis af sterilisationer. Men selv om den statsstyrede eugenik for længst er lagt i graven, forsøger vi stadig i dag at fremelske det gode liv og sortere det dårlige fra.

Det bringer os tilbage til European Sperm Bank. Her skal man ikke nyde noget af at blive slået i hartkorn med racehygiejnikerne fra starten af det 20. århundrede. De var nemlig ikke bare med til at begå urimelige overgreb mod udvalgte dele af befolkningen, mener direktør for sædbanken, Peter Bower, de var også videnskabeligt på tynd is.

"Vi kan udtale os om donorerne, at de har en sæd, der hører til i de bedste 10 procent af den mandlige befolkning. Men selve resultatet, børnene, kan vi ikke sige noget skråsikkert om, ud over et kvalificeret gæt på højde og øjenfarve. I dag ved vi, at genetikken er uhyre kompleks. Og det må derfor være op til kunderne, hvor meget betydning de vil tillægge det arvemæssige materiale."

Sædbanken overlader altså valget til folk selv, i modsætning til fortidens statsregulerede valg. Men det frie valg er, som Lene Koch peger på, ikke så frit endda, for eksempel når det kommer til fosterdiagnostik.

"Det er nærmest blevet gjort til målet, at folk får lov at vælge selv. Men der er jo stadig noget, der hedder det rette valg. Og de fleste kvinder ved godt, når de vælger det forkerte, fordi jordemoderen ser helt mærkelig ud i hovedet, hvis de vælger at få et barn med Downs Syndrom. Så vil hun sige 'ja, så er det på eget ansvar'. På den måde kan man formidle normer og holdninger meget effektivt

til mennesker og gøre dem klart, at de pådrager sig et ansvar for ting, som ikke er anset som fornuftige af det omgivende samfund."

Faktisk mener Lene Koch, at vi i forsvaret for det såkaldt frie valg uretvist dæmoniserer den statsstyrede eugenik og raceforbedrings motiver.

"Eftertiden har med god grund kritiseret, at det var uvidenskabeligt at koble sociale forhold som fattigdom med arvelighed. Men intentionerne var der ikke noget galt med. Det handlede om at løse et socialt problem i samfundet, der var så stort, at den enkelte borger ikke kunne løse det alene. Og uanset hvad man måtte mene om løsningerne, så påtog staten sig det ansvar på fællesskabets vegne."

Cathrine la Cour er journalist. Hun har tilrettelagt 'Arven efter Darwin', der bliver sendt på DR2 på søndag kl. 21.50

På torsdag er det 200 år siden, at Charles Darwin blev født og i november er 150 år siden, at hans hovedværk 'Om arternes oprindelse' udkom

Source URL: <http://www.information.dk/181806>